

Kirjat • Books

Pekka Nevalainen: Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 742. Helsinki 1999, 404 s., 68 valokuvaa.

Maailman myllerrykset ovat viimeisten parinkymmenen vuoden aikana heittäneet kuin suurten pakolaisvirtojen roiskeina monenkirjavia tulokkaita myös Suomeen. Samantyyppistä tilannetta jouduttiin meillä edellisen kerran selvittelemään Pekka Nevalaisen tutkimuksessa kuvatulla kaudella.

Silloin vasta itsenäistyneeseen maahan ryöpsähteli noin kymmenen vuoden aikana kaikkiaan lähes 50 000 itäpakolaista. Osa jäi Suomeen, osa palasi Neuvostoliittoon ja kolmas ihmisvirtojen haarake johti Suomen kautta länteen. Nuoren valtion viranomaiset tuskin kykenivät läheskään kaikkia liikkujia rekisteröimään.

Tutkimuksessaan Nevalainen ilmeisesti täysin perustellusti

ryhmittää pakolaiset venäjänkielisiin ja heimopakolaisiin; nämä edelleen inkeriläisiin ja itäkarjalaisiin. Hän tarkastelee erikseen näiden kolmen perusryhmän päätymistä Suomeen ja niiden vaiheita täällä. Sinänsä mielekäs käsitteelytapa johtaa kuitenkin paikoittain lukijaa ärsyttävään samojen perusasioiden toistamiseen.

Ryhmistä heterogeenisin oli venäläisten joukko. Ennen ensimmäistä maailmansotaa Suomessa asui yli 10 000 venäläistä. Lisäksi Kannakselle tuli kesäisin enimmillään lähes 100 000 venäläistä. Heistä osa jäi aikanaan Suomeen odottelemaan kotimaansa tilanteen selkiytymistä. Suurin venäläisten pakolaisaalto, noin 7000 henkeä hyökyi Suomeen vuonna 1921 Kronstadtin epäonnistuneen kapinan jälkiseurauksia pakkoon. Tässä vaiheessa venäläispakolaisten määrä oli suurimmillaan eli lähes 20 000 henkeä. Heidän kirjava skaalansa käsitti väkeä yhteiskunnan kaikilta tasoilta. Osa saattoi tukeutua Suomessa asuviin sukulaisiinsa ja tuttaviiinsa, mutta monet varakkaistakin oloista lähteneet putosivat köyhyyteen ja kurjuuteenkin.

Venäläispakolaisten heimolaisia monipuolisempi tausta ja korkeampi sivistystaso sekä kielellinen eristyneisyys johtivat venäläissaarekkeiden muodostumiseen Suomessa. Heillä oli omia kouluja ja muita kulttuurilaitoksia sekä asuinsaarekkeitä suurissa kaupungeissa ja Kannaksella. Venäläisemigranttien kansainväliset huoltojärjestöt tukivat myös Suomessa asuvia pakolaisia. Paluutoiveiden asteittain hiipuessä myös venäläispakolaiset integroituivat suomalaiseen yhteiskun-

taan säilyttäen kuitenkin samalla tuntuman omaan kulttuuriinsa.

Inkeriläispakolaiset olivat etupäässä luterilaista talonpoikaista väestöä, jonka kieli oli lähes samaa suomea kuin rajan täällä puolella. Heitä pakeni Suomeen vuosina 1918–1922 lähes 10 000 henkeä, joukossa harvalukuisen sivistyneistön ydinosa. He löysivät sijansa Suomessa ymmärrettävästi venäläisiä paremmin. Suuri osa jäi Viipurin läänin, monet pikaisen kotiinpaluun toivossa.

Itäkarjalaisia pakeni Suomeen suunnilleen saman verran kuin inkeriläisiä. Eniten heitä tuli 20-luvun alkuvuosina eli alueen itenäistymishaaveisiin liittyvien sotatapahtumien aikoina. Heidänkin taustansa oli yleensä talonpoikainen. Useimmat asettuivat maan itä- ja pohjoisosiin. Ortodoksinen uskonto ja kotimurteiden erot suomensuomesta vaikeuttivat heidän alkuunpääsynsä. Erikoisuutena Nevalainen toteaa, että itäkarjalaisia oli varsin runsaasti Martti Pihkalan johtamissa lakonmurtajakaarteissa.

Kaikista pakolaisryhmistä palasi merkittävä osa takaisin Neuvostoliittoon joko pettyneinä oloihin Suomessa tai alkuperäisiä aikeitaan toteuttaen. Heidän kohtalonaan oli yleensä viimeistään 30-luvulla joko kuolema tai siirto pakkotöihin. Venäläisistä melkoinen osa jatkoi länteen, erityisesti Saksaan tai Ranskaan.

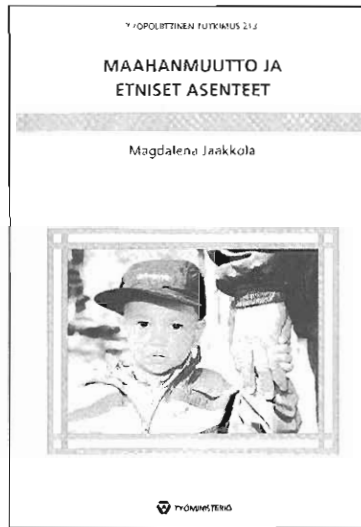
Pekka Nevalaisen mukaan nuori Suomen valtio joutui pakolaiskysymyksiä hoitaessaan monenlaisiin vaikeuksiin. Puutteellinen lainsäädäntö, virkamiesten kokemattomuus tai erimielisyys, jatkuva rahapula ja kansan jyrkkä jakautuminen valkoisiin ja punai-

siin tuottivat jatkuvasti ongelmia. Aikaa myöten asiat vähitellen järjestyivät, ja kun Suomen itäraja Neuvostoliiton eristäytymisen myötä tiivistyi, pakolaisten määrä väheni ja tyrehtyi yksittäistapa- uksiksi. Suomen olojen vakiintu- misen myötä pakolaisten sosiaali- nen asema, koulutus ja työnsaanti löysivät uomansa: pakolaiset ko- toantuivat. Kuitenkin viimeiset näihin ongelmiin liittyvät järjes- telyt purettiin vasta 70-luvulla, jolloin uusi pakolaisaalto jo hää- mötti.

Kirjan alkupuolella on paljon tekstin yhteyteen mainiosti sovel- tuvia tilannekuvia. Niiden tekni- nen taso ei aina ole kaksinen, mut- ta ne puoltavat hyvin paikkaansa valottaen tapahtumien olennaisia piirteitä. Loppupuolella on mu- kaan kelpuutettu joitakin mitään- sanomattomia ryhmäkuvia, joissa kuvattavat vain olla jököttävät. Pekka Nevalaisen kieli on yleensä korrektaa, mutta joissakin kohdis- sa hän on pyrkinyt elävöittämään tekstiä hiukan kummallisilla kie- likuvilla. Teoksessa on runsaasti eri lähteistä peräisin olevia laina- uksia, jotka täydentävät hyvin ti- viin asiallista tekstiä antaen sille syvyyttä. Linausmerkkikiintiön- sä Nevalainen on mielestäni käyt- tänyt viimeistä paria myöten lop- puun.

Nevalaisen tutkimuksen kes- keinen ansio on mielestäni siinä, että nyt on tehty ja julkaistu en- simmäinen kokonaisesitys teok- sen nimen kuvaamista tapahtu- mista. Arvelen selaavani teosta vielä monta kertaa. Se kannattaa.

Antti Iho

Magdalena Jaakkola: Maahan- muutto ja etniset aseenteet. Suo- malaisten suhtautuminen maa- hanmuuttajiin 1987-1999. Työ- ministeriö, työpoliittinen tutki- mus 213, Edita. Helsinki 1999.

Työministeriön toimesta on maa- hanmuuttoasenteita tutkittu jo vuodesta 1987. Nyt tarkasteltava tutkimus on ministeriön sarjassa kaikkiaan kolmas. Jokaisessa on tutkijana ollut Magdalena Jaak- kola. Tutkittua tietoa aiheesta on jo yli 10 vuoden ajalta ja usealta eri poikkileikkaushetkeltä (1987/ 1988, 1993, 1998/1999). Suomes- sa on siten hyvä mahdollisuus saada tietoa kansalaisten asentei- siin liittyvistä muutoksista, sillä kysymykset ovat pysyneet pää- sääntöisesti samoina, samoin tut- kimusmenetelmät.

Tässä arvioitava julkaisu *Maa- hanmuutto ja etniset aseenteet* ilmestyi syksyllä 1999. Julkaisu on tuhti lukupaketti, sillä siinä on 223 sivua ja lukematon määrä yk- sityiskohtaista tutkimustietoa. Työtä on laajentanut hankkeen

loppuvaiheille osunut Kosovon kriisi, jonka vaikutuksia haluttiin vielä selvittää erityisellä puhelin- haastattelulla. Sinällään kiitettä- vää toimintaa. Toisaalta paikallisten sotien liittäminen tämän tyyppi- seen seurantatutkimukseen on jossain määrin ongelmaista. Edeli- sen tutkimuksen aikoihin (1993) käytiin veristä Bosnian so- taa. Siinä lienee kuollut n. 200 000 henkeä. Kosovossa kuolleita oli ilmeisesti kymmenesosa Bos- nian uhrien määrästä. Naton ja yh- dysvaltalaisten osallistuminen Kosovon kriisin selvittelyyn toi paikalle tietysti maailman lehdis- tön. Uutisointi toi sodan lähelle meitä – ja antoi uhreille kasvot. Olisi ollut ehkä tarkoituksenmu- kaisinta, että Kosovoa koskeva osa olisi julkaistu omana kokoi- naisuutenaan. Tiedä häntä, mikä kriisi taas on meneillään seura- van raportin tekohetkellä – ja mi- ten se ”markkinoidaan” meille tiedotusvälineiden kautta.

Tutkimuksen keskeisenä tulok- sena voitaneen pitää sitä, että asen- teet maahanmuuttajia kohtaan ovat myönteistyneet sitten viime tutkimuksen 1993. Tutkimuksen tekijä selittää muutoksen johtuvan paljolti talouden elpymisestä ja työttömyyden vähenemisestä. Näin varmasti onkin, joskin makro- talouden vaikutusten analysointi yksilötason haastattelututkimuk- sessa ei ole niitä helpoimpia tehtä- viä. Tutkija on tietoinen asiasta ja tehnyt kolmesta eri aineistosta yh- den tiedoston, jota on myös ansiok- kaasti analysoinut.

Itse tutkimuksessa on viisi pää- lukua, jotka muodostavat tiiviin ja toimivan tutkimuksellisen kokonaisuuden. Tekijä esittelee tut- kimuksen taustan, aineistot ja teo-

reettiset lähtökohdat selkeästi ja lyhyen ytimekkäästi. Jaakkola on tässä suhteessa kiitettävä ”minimalisti”: hän kirjoittaa vain niistä työvälineistä, joita työssään todella tarvitsee.

Koska yksittäisiä tuloksia on paljon ja niitä on esitelty runsaasti tiedotusvälineissä, tarkastelen lähemmin vain työhön liittyviä suurempia kokonaisuuksia.

Jos työn toteutuksesta haluaa jotain rakentavaa huomauttaa, liittyy se mielestäni itse tekstiin: tutkimus sisältää suuren määrän yksittäistä pikkutietoa ja asian ydin eli ”pihvi” on välillä eksyksissä. Lukijaa olisi todennäköisesti auttanut kunkin pääluvun perään tehty selkeä tiivistelmä. Yhteenvedoja Jaakkola osaa kirjoittaa, sen hän todistaa tämän tutkimuksen loppuyhteenvedollaan.

Aineisto on kerätty haastatteleamalla siten, että on saatu kerättyä noin 1 000 hengen aineisto. Menetelmä lienee sama aikaisemminkin ministeriön asennetutkimuksissa. Julkaisun sivuilta ei käy ilmi kieltäytyneiden määrä, jotta asetettuun tapaustavoitteen on päästy. Sinällään olisi mielenkiintoista tietää, millaisten väestöryhmien kohdalla on jouduttu tekemään keskimääräistä enemmän keräystä.

Aineiston koko on siis hieman yli 1 000 henkeä. Se on noin puolet presidenttikyselyjemme otoskoosta. Kun toimittaja Tarmo Roppinen mainostaa TV-uutisissa viimeisimmän presidenttigallupin tulosta, hän muistuttaa, että tuloksiin liittyy ”noin + - kahden prosenttisyksikön virhemarginaali”. On selvää, että virhemarginaali on suurempi puolta pienemmässä aineistossa. Tässä suhteessa aineiston ti-

lastollinen esittely voisi olla hieman perusteellisempi. Tämä siitäkin syystä, että eräiden yksittäisten kysymysten kohdalla kato on jopa 35 % (vrt. sivut 29, 54). Kansallisessa tutkimuksessa tulosten perustuminen esimerkiksi 650 vastaajan tietoihin alkaa yleistettävyyden kannalta olla ongelmainen, varsinkin, kun kysymyksessä on aikaisempiin tuloksiin perustuva vertailututkimus.

Tutkija ottaa rohkeasti käsiteltäväkseen myös vaikeasti tutkittavia ilmiöitä. Esimerkiksi kolmannessa pääluvussa *Ovatko suomalaiset rasisteja* käydään kiinni ajankohtaiseen teemaan, kiitos Joensuun skinnien. Vaikka tutkija ei suoraan vastaa otsakkeessa esittämäänsä kysymykseen, on tuloksista selkeästi pääteltävissä, että rasismi on selvästi yleistynyt maassamme. Tilanetta ei helpota kirjoittajan tarjoama tieto siitä, että viranomaisista poliisit ja rajavartijat suhtautuvat nihkeämmin pakolaisiin kuin sosiaalityöntekijät, työvoimaviranomaiset ja opettajat (vrt. sivu 139; alkuperäinen lähde: Pitkänen & Kouki 1999).

Jaakkola sivuaa myös hieman rodun käsitettä siteeraamalla Karmela Liebkindia, jonka mukaan ”yhteiskuntatieteiden tehtävänä on puhdistaa rodun käsite perättömistä merkityksistään” (sivu 102). Mikäli olen oikein ymmärtänyt alan viimeisintä etnistä tai perintötieteellistä tutkimuskirjallisuutta, tutkijat yksimielisesti toteavat, että biologisesti tarkasteltuna ei ole olemassa eri rotuja; meidän kaikkien perimä kumpuaa samoista geenilähteistä. Sen sijaan, että yhteiskuntatieteilijät ryhtyisivät poistamaan rotuun liittyviä sivumerkityksiä, lienee

tärkeämpää taistella yleensäkin rotu-käsitteen käyttöä vastaan. Ehkä Jaakkola tarkoittaa tätä lauseellaan ”Yhä uudestaan on tähdennettävä sitä, että ihmisten fyysisistä ominaisuuksista ei voi tehdä johtopäätöksiä heidän sosiaalisista ja psyykkisistä ominaisuuksistaan”. Asia voitaisiin ehkä kuitata sanomalla, että ei ole olemassa eri rotuja.

Luvussa viisi, *Ulkomaalaisasenteet ja käyttäytyminen*, Jaakkola on ansiokkaasti tarkastellut ulkomaalaisasenteiden ja yleensäkin käyttäytymiseen vaikuttavia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä. Hän on käynyt läpi monipuolisen aineiston. Erityisen tervetulleena pidän hänen alalukuaan *Lehdistön käyttäytyminen maahanmuuttajia kohtaan*. Tarkastelusta käy hyvin selville, että tiedotusvälineiden kirjoittelussa on ollut havaittavissa selvä kaari: ensin maahanmuuttajat nähtiin ongelmana. Vuosikymmenen loppua kohden tekstit ja tyyli ovat siistittyneet, vaikka toivomisen varaa toki edelleen on. Lukijaa jääkin askarruttamaan kysymys: mikä osuus parantuneisiin asenteisiin on talouden kehityksellä ja toisaalta siistittyneellä lehdistökirjoittelulla. Vielä muutama vuosi sitten maahanmuuttajat olivat iltalehtien ”lööppien” varmoja myynninedistäjiä, nyt tilalla ovat missit ja Mika Häkkinen. Yksinkertaistaen ja kääntäen: missä määrin maahanmuuton julkisuusarvon romahtaminen on ollut edesauttamassa paranevaa suhtautumista maahanmuuttajiin?

Lopuksi pieni yksityiskohta. Magdalena Jaakkola käyttää useissa kohdin lainausmerkkejä kirjoittaessaan inkeriläisistä ”paluumuuttajista” (vrt. esimerkiksi

sivu 14). 1990-luvun alussahan silloinen presidentti Koivisto totesi TV-haastattelussaan, että hänen mielestään inkeriläisiä on kohdeltava paluumuuttajina. Tästä käynnistettiin melkoinen rulljanssi, jonka päätä ei vielä näy. Tosin viime aikoina paluun ehtoja on kiristetty, mutta paine Suomeen on edelleen kova.

Jaakkola toteaa tutkimukseensa, että Koiviston antaman televisiohaastattelun perusteella inkeriläisten on ollut helpompaa päästä maahan kuin muiden maahanmuuttajien. Toisaalta hän siteeraa presidenttimme viimeisimpiä lausuntoja keväältä 1999. Tuolloin Koivisto toteaa, että ”kasvavassa määrin inkeriläisistä on enemmän venäläisiä kuin suomalaisia”. Koivisto on myös tyytyväinen siihen tapaan, jolla asia (so. paluumuuton kiristäminen, I.S.) on tullut hoidetuksi (Jaakkola 1999, 14).

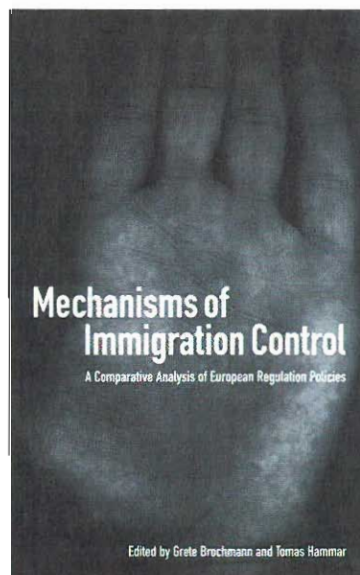
Yli 20 000 paluumuuttajan ja muutaman miljardin sosiaalimarkan jälkeen Suomessa aletaan vakavammin pohtia, mitä tuli tehtyä. Jaakkolalle kunniaksi, että hän on nostonut kissan pöydälle nimenomaan Työministeriön julkaisussa. Itse olen suhtautunut jo alusta alkaen kriittisesti koko paluuhankkeen toteutukseen. Tutkijana olen kritisoinut toiminnan lähtökohtia (presidentin TV-haastatteluun perustuva päätöksenteko) ja määrittämisen kriteerejä (kuka on paluumuuttaja); menettely ei ollut tasapuolinen kaikkia Suomeen pyrkiviä kohtaan. Ja meniköhän siinä 1990-luvun alussa kaikki aivan lain kirjaimen mukaankaan? Toisaalta on todettava, että omalta osaltani olen ilahtunut inkeriläisistä ja heidän

sukulaisistaan täällä Suomessa. Kriitikki ei omassa ja kollegojen tarkastelussa ole suunnattu maahanmuuttajiin vaan nimenomaan suomalaiseseen maahanmuuttopolitiikkaan.

Kokonaisuutena ottaen Jaakkolan työ on jälleen oiva lisä suomalaisten asennetutkimusten sarjaan. Olisikin toivottavaa, että hänen keskeisiä tuloksiaan julkaisitaisiin mitä pikimmin myös muilla kielillä – maassamme tapahtuva kehitys on kiinnostava myös kansainvälisesti. Jaakkolasta on kehittynyt omalla tavallaan instituutio suomalaisen asennetutkimuksen pariin.

Vähitellen olisi syytä tutkia myös Suomessa asuvien mielipiteitä meistä suomalaisista ja yleensäkin tulijoiden sopeutumisesta tänne Suomeen. Ennen seuraavaa suurta asennetutkimusta tässä voisi olla sopiva teema pienimuotoiselle tutkimukselle.

Ismo Söderling

Mechanisms of Immigration Control. A Comparative Analysis of European Regulation Policies. Edited by Grete Brochmann and Tomas Hammar. Berg, Mid Glamorgan 1999. 342 p.

Europe is full of countries with different kinds of solutions to immigration arrangements. As the title *Mechanisms of Immigration Control* reveals, the book deals with methods that are or have been used in putting limits or in regulating immigration in eight European countries, Germany, France, Italy, the Netherlands, Austria, Sweden, Norway and Hungary.

Norway declared in so called White Paper in 1987 that ”Norway cannot solve the refugee and migration problems of the world by letting everyone who desires to settle in the country”. This principle is the background for European immigration policies. Now that people are desperately trying to manage to sail over the Mediterranean to the well-off EU, there has arisen a need for a common and maybe more restrictive immigration policy in order to prevent Europe from becoming an uncontrolled immigration zone for third world nationals.

It was around the mid-1990’s when new amendments were drafted in order to put an end to in many cases negligent immigration. The main reason for this was firstly Bosnian crisis that changed temporarily although dramatically the asylum practices in many receiving countries. During the mass exile of the Bosnians indi-

vidual protection turned into a collective mass protection of refugees. After the ethnic cleansing was halted and peace was enforced, most of the Bosnian refugees e.g. in Germany were ordered to return. In the 1990's the increased number of immigrants caused concern of their integration and economic strain on national budgets during the depression. The EU countries are cautious in drafting new more restrictive laws as that of the magnet effect that may give guidelines to other countries.

Immigration to a certain country is always linked with labour migration or exile. After the arrival follows family unification which often makes household's number of people triplefold. When it becomes evident that foreign population with its posterity will stay for good in a country, there is a direct demand for work also for those coming afterwards. Getting a job also means integration which is one means of control. If a country tries to place re-

strictions on e.g. labour immigration, it does not succeed in reducing the number of immigrants but the restrictions only alter the structure of immigration. There are always loopholes in the legislation. Ad hoc decisions help in the absence of laws.

The book gives good examples of countries of two totally different history and traditions. France may be described as a country of immigrants juxtaposing it with the United States. The strong republican tradition of the country addresses the concepts of liberty, brotherhood and equality that should strengthen the immigrants' right to stay, and to oppose this right is to oppose the whole society. Internal control is rather strong. Hungary as a new democracy is seldom considered a country of immigration. It can be depicted as a transit country for people that are moving via Hungary or for people not allowed to immigrate to the intended destination country. External control of migration is important because the

legislation of Hungary is not up to date.

In the future conflict solving and long distance control are targets that should be put pressure on. This is equivalent to peace enforcing methods of the international community already used in Kosovo and East Timor. To solve conflicts already in the crisis area would decrease the number of refugees and the receiving countries' economic burden.

Thorough reviews on the history of case countries are quite useful because it often explains the reasons for certain kinds of actions together with the prevailing inflows. Also different geographical position of countries constructs the policies. Anyway, it may be said that restrictionism is the key word for immigration control of present Europe as to migration from out of the western world. There must be a control instead of an anarchy.

Timo Jaakkola